

„...egy kissé korai, bár egy kicsit megkésett”

Kolozsváron, 2000. december 16-án megtartotta első nyilvános megbeszélését a *Provincia Egyesület*. Az Egyesület tagjai (*Ádám Gábor, Bakk Miklós, Marius Cosmeanu, Marius Lazár, Molnár Gusztáv, Ovidiu Pecican, Traian Ștef, Szokoly Elek*) kívül meghívottként jelen volt *Gabriel Andreescu* és *Dan Pavel* Bukarestből, *Paul Philippi* Szébenből, valamint *Octavian Hoandră, Cristian Popa, Adrian Avarvari* (a *Ziua de Ardeal* szerkesztője) és *Székely István* Kolozsvárról.

Molnár Gusztáv: Két vitatémát ajánlok. Először is az új (rég) kormánypárton belüli erőviszonyok elemzését, azt, hogy mit várhatunk a PDSR-től és kormányzási módjától. Az első ponthoz tartozik természetesen a PDSR és az úgynevezett demokratikus ellenzék pártjai közti informális koalíció is. A másik kérdés az új pártok problémája lenne. Véleményetek szerint a választások utáni politikai paletta mennyiben tekinthető véglegesnek, és szükségesnek érzitek-e az esetleges átalakulását? E témán belül, kérem, fejtsek ki az erdélyi transzietikus párt elképzelésével kapcsolatos álláspontokat is.

A PDSR-n belül két irányzat körvonalazódik. Elsősorban az *Adrian Năstase* és az általa létrehozandó kormány képviselte moderánista, európai arculatú PDSR-t kell említenünk. Ennek próbája a PSDR-vel való fúzió létrejötte vagy annak elmaradása lesz. Ez az első irány, ami körvonalazódik.

De látható valami más is, legalábbis én aggodalommal állapítom meg. Kik az államelnök emberei? A szenátus elnöke *Nicolae Văcăroiu* lesz, a SRI igazgatója *Radu Timofte* (emlékeztünk magyar- és Nyugat-ellenes kirohanásaira), és megjelenik *Ioan Talpeș* a védelmi és nemzetbiztonsági kérdésekkel foglalkozó elnöki tanácsos tisztségében, valamint *Victor Opaschi* a vallásügy-nél, tehát olyan figurák, akiktől semmi jót nem várhatunk. Ha mindehhez hozzávesszük *Ion Iliescu* ígéretét *Miron Cosma* szabadon bocsátásáról és a PDSR PRM-ből származó „szerzeményeit”, akkor véleményt alkothatunk magunknak a PDSR ezen konzervatív vonalának arányairól és erejéről is.

A jelen pillanatban mindkét irányvonal erősnek tűnik, és én nem kockáztatnám meg annak megítélését, hogy melyikük kerül majd fölénybe. De megfogalmazhatunk néhány hipotézist ezzel kapcsolatban.

Azt hiszem, a PDSR kulturális diskurzusa is megérdemelne egy elemzést. *Iliescu* két érdekes nyilatkozatára gondolok, amiket természetesen a hozzá közel állók és tanácsosai fogalmaztak meg, de amiket ő felvállalt. Íme, mit mondott *Iliescu* Románia nemzeti ünnepén, tehát pontosan a választások két fordulója között: „Az utóbbi négy év gazdasági és társadalmi válsága elmélyítette az állam autoritásának válságát, megingatta a társadalmi és nemzeti egységet, olyan föderalista és szeparatista mozgalmakat szült, amelyek a regionális önzésre hivatkoznak, és megpróbálnak a nemzeti identitással szemben álló helyi identitásokat létrehozni.” Tehát a regionalizmust már a kezdet kezdetekor regionális önzésként bélyegzik meg, szembeállítják a nemzeti identitással.

Még van egy üzenet, amelyet a *Gyulafehérvár 2000 Jubileum* szimpózium résztvevőikhez intézett, és amely október 18-án jelent meg. Ebben megtaláljuk a régi és újabb történelemkönyvek – köztük kivétel az a Kolozsváron megjelent mű, melynek egyik szerzője kollégánk, *Ovidiu Pecican* – anakronisztikus nemzeti mitológiájának majd valamennyi kliséjét (a „keresztényként született nép identitását”, az 1600-as egyesülést mint „a románok elméjébe örökre bevésített politikai ideált”, amelynek megvalósításáért „folyamatosan, pihenés nélkül dolgoztak”).

Kérem tehát, mondjátok el véleményeket a PDSR-n belüli két irányvonalról.

Érdek-konglomerátum

Gabriel Andreescu: Voltaképpen három vonalat látok a PDSR-n belül. Kettő koherens, a harmadik inkoherens. Amikor koherenciáról beszélök, egyfajta politikai program megléte gondolok, bizonyos magatartásformákra, amelyek a hatalmi döntésben számítanak. Az egyik ilyen koherens irányzat *Adrian Năstase*, a másik *Ion Iliescu*. A harmadik – inkoherens – irányzatot a PDSR maffiótacsportjai alkotják. Láttuk, hogy a parlamenti frakció vezetője *Hrebenciuc* lett. Figyelembe véve ezt a képletet – három irányzat, mely közül kettő egymással szemben álló, a harmadik pedig már meghatározásánál fogva is inkoherens –, úgy vélem, ebben a pillanatban nem lehet előre látni, hogyan működik majd a PDSR. Bizonytalan, nemcsak azért, mert nem ismerjük, mert nem rendelkezünk minden adattal, hanem azért is, mert a PDSR magatartása ténylegesen indeterminált.

Perse, beszélhetünk azokról a feltételekről, amelyek kijelölik a PDSR mozgásterét, és amelyek körülírhatóvá teszik ezt a bizonytalanságot. Amit, úgy hiszem, biztosan tudhatunk, az a Nyugat, elsősorban az Egyesült Államok vitathatatlan határozottsága. Az elmúlt napokban sor került néhány megnyilatkozásra, néhány – hangnemében, mondhatni, megretentő – állásfoglalásra Romániával szemben. Az Európai Unió szigorúságáról van szó, és természetesen a NATO-ról és az olyan nemzetközi intézményekéről, mint a Valutaalap és a Világbank. Más szóval, Románia kívülről kerül abba a helyzetbe, hogy vagy meghozza az ezen partnerek által

szükségesnek gondolt intézkedéseket, vagy a játéktéren kívül reked. És a természetes logika szerint a kormányzási aktus erodál, a szavazatok pedig a PRM-hez vándorolnak át.

Bakk Miklós: Năstase stratégiájának célja egy hamis centrum definiálása. A PDSR a politikai paletta centrumaként próbálja megfogalmazni önmagát, számítván mind a demokratikus ellenzék parlamenti támogatására – ezt nyilvánosan is elmondták –, mind a PRM hallgatólagos támogatására. Ami pedig a PDSR jövőjét illeti, szerintem a maga módján egy életerős párttal van dolgunk. Úgy gondolom, még ha egyes csoportok el is hagyják majd, a jelen pillanatban a PDSR az RMDSZ mellett az egyetlen párt, amelynek kulturális-társadalmi értelemben van bázisa, tehát a lakosság jól körülhatárolható részére támaszkodik. Ez a szegmens nem feltétlenül azonos a szavazótáborral. A PDSR társadalmi bázisa szilárd, és ebben az értelemben jövője is biztosított a román politikai rendszerben.

Dan Pavel: Nem hiszem, hogy ezeket a PDSR-n belüli irányvonalakat könnyen szét lehetne választani. Elsősorban azért, mert a most konszolidálódó Năstase-csoport (amely a hatalmat kétségkívül átveszi majd) és az úgynevezett maffiótacsportok között nagyon szoros a kapcsolat. Vagyis kéz a kézben dolgoznak. Amit én és zrevettem, az az *Iliescu*-vonal elszigetelésére való törekvés. Ne ki, legelőbbis a következő négy évben, nem lesz szava a pártban, s ha visszatér, bizonyára tiszteletbeli elnök lesz. Gyakorlatilag mindazok, akik *Iliescu*-val együtt a Cotroceni-be kerülnek, bizonyos értelemben e hatalmi csoport áldozatai lesznek, mert öveük már nem számol a Năstase-csoport.

Nagyon nehéz e pillanatban előre jelezni, hogyan működik majd ez a párt, egyszerűen, mert még ők sem tudják, mit fognak tenni. Ebben a pillanatban éppen úgy állnak, mint mi: mi állunk, és kérdezzük, mit tesz majd a PDSR, a PDSR pedig áll, és kérdi magamagától, mit tegyen a jövőben. Mert nem világos, hogy az Európához, a Szocialista Internacionáléhoz való közeledési vágyuk, mely egy adott pontig őszinte, a politikai cselekvés értelmében való dimenziójú-e, és létezik-e ez a – hogy is mondjam – Văcăroiu-kormányzathoz való visszatérés gondolata. Persze, fennáll annak az esélye is, hogy megcáfolják feltevéseinket, s egy reformistább programmal álljanak elő, vagyis hogy megpróbálják megcsinálni azt, amit nem tettek meg a '96 után érkeztek. Létezik ez az esély is, amely mellett az szól, hogy nagyon sok fiatal hoztak be a kormányba, vagy ha nem is mindenképpen fiatal, de mindenféle szakértőt, úgynevezett szakértőt.

Octavian Hoandră: *Bakk Miklós*nak igaza van, a PDSR nagyon erős párt, vagy legalábbis erős pártunk látszik. Egészen biztos, hogy azoknak a nemzetközi fórumoknak a nyomására, amelyekről most nagymértékben függünk, az *Iliescu* és *Năstase* közti egész feszültség nyilvánvalóan nagyon rövid idő alatt zűzűség hevül. Tehát attól függően számíthatunk az eredményre, hogy a robbanás milyen lesz – nagy-e vagy kicsi –, s ez a lehető legrosszabb is lehet. Én pesszimista vagyok. Tehát, ahogy *Dan Pavel* is mondta, Năstase fiatal, ultrareformer miniszterekkel jön. Én egyet ismerek közülük, *Rust*, aki kolozsvári. A Mercedes-képviselőtől távozik, ahol mindene megvolt, és bebizonyította, hogy jó menedzser, kiváló személyiség. Nem hiszem, hogy tehet majd valamit a Belügy-minisztériumban mindaddig, amíg *Iliescu* tanácsosa *Talpeș*. És valószínűleg mindegyik minisztérium esetében végezhetünk egy ilyen összekapcsolást.

Mi történhet itt? Az úgynevezett tanácsosok igyekeznek *Iliescu*-t Năstase-val szemben az elvtelen ellenzékiesség legkeményebb pozíciójában tartani. Mi történik majd? Nyilvánvaló, hogy a kettőjük közötti kíméletlen harcból a Nagyrománia Párt nyer. Remélem, nem igazolódik ez a forgatókönyv.

Ovidiu Pecican: Itt szeretnék feleleveníteni egy régi szerelmi történetet. A PDSR – a mostani PDSR – és a PRM között. Nem hiszem, hogy amit a választásokkor érzéltünk, különösen a második fordulóban, háború – akár csak operettháború is – lett volna. Egyszerűen – ha fogalmazhatok így – egy megkettőzött arcú, de egységes jelenséggel volt dolgunk. Úgy hiszem, hogy az apagyilkos fattyú, másrészt pedig az apja, megalkotója közti szerelem folytatódni fog.

Egyébként a PDSR, amelyet meg lehet azzal gyanúsítani, hogy felfújta a Vadimra leadott szavazatok számát, valamilyen (álcázott vagy nyilvánvaló) formában ismét felvállalja majd Vadim eszméinek, programjának képviselését. És ezzel olyan ponthoz érek, amely, ha akarjátok, a PDSR kulturális üzenetét is érinti.

Azt tartom, tanulságos lenne összevetni *Iliescu* – *Molnár Gusztáv* által idézett – szövegét *Vadim* retorikájával, amelyben szintén megtalálható minden említett téma. Emlékeztetek arra, hogy most egy éve, az úgynevezett „alternatív tankönyvek háborúja” idején, *Anghel Ștăncu* és mások támogatták *Adrian Năstase* és *Ion Iliescu* megnyilatkozásait, ami viszonylag váratlan volt. Tehát a két párt diskurzusa között nincs számottevő különbség. Az *Iliescu* – és a Năstase-frakció közötti esetleges háborúban mindenkori *Iliescu* nyerne. Miért? Mert a Nagyrománia Párt választói, a Nagyrománia Párt emberei és – azt hiszem, róluk is beszélhetek – a Nagyrománia Párt PDSR-beli szimpatizánsai ebbe az irányba mennének.

Másrészt, engedtessek meg, hogy történészként kiemeljem, mit találók nyilvánvalónak abban, amit a PDSR-nek (vagy legalábbis annak kevésbé európai, nacionalistább részének) a Nagyrománia Párt képviselői és választói iránti szerelme jelent. Azt hiszem, itt voltaképpen nem csupán kortárs irányzatokat különböztethetünk meg. A következő, XVII. század közepi helyzetet idézném fel. Franciaországban a Fronde háborúja folyik, vagyis a polgárság mozgalma a királyi abszolutizmus ellen, Angliában lefejezik I. Stuart Károlyt, Ukrajnában egy többé-kevésbé nemzeti lázadás tör ki, *Bogdan Hmelnyicki* kozákjai kelnek fel a lengyel uralom ellen. Mi

törtenek a román országokban? Az úgynevezett szolgák kelnek fel, a zsoldos testőrök, bérencek egy kategóriája. Vagyis ha úgy tesszük, egy katonai réteg, amely más természetű polgári ideálok hordozója volt, a polgárság egyfajta pótléka. Ezt a civil katonaságot ma a Nagyrománia Párt választói, sőt tagjai között találjuk meg. Azt hiszem, a PDSR-ben is, ha figyelmesen keressük.

Nem hanyagolnám el ezt a kontinuitást, még akkor sem, ha ma a dolgok másképp működnek. Azt hiszem, hogy ez a rangon aluli házasság túléli az európaiasodási kísérleteket, és félek, hogy *Octavian Hoandră*nak igaza van. Nem tudom, milyen gyorsan haladunk majd Európa felé.

Szokoly Elek: Számomra abszurdnak tűnik a PDSR bármilyen formában történő felvétele a Szocialista Internacionáléba. Mi több, kimondottan sértőnek érzem a hiteles szocialdemokráciára nézve a feltételezést, hogy a PDSR-t elfogadja ez a nemzetközi szervezet.

Molnár Gusztáv: Én nem volnék ebben ennyire biztos. Az Internacionálé pragmatikus szervezet, amelyet nem annyira a

A kerekasztal-beszélgetés résztvevőinek egy csoportja

PDSR belső struktúrája érdekel, amelyről mi többet tudunk, ha nem politikája. Én nyitva hagynám ezt a lehetőséget is. Nem tekinthetünk el *Severin* jelenlététől a PDSR-ben. Azt hiszem, mégis meglesz a fúzió a PDSR és a PSDR között, és még hiszek valamit: azt, hogy a PDSR baráti támogatást kap majd az olyan pártoktól, mint például a Magyar Szocialista Párt, és más pártoktól is. Tehát ne zárjuk ki már az elején ezt a lehetőséget.

Marius Lazár: A PDSR fejlődésének értékelésében számot kell vetni azzal, ahogyan hatalomra került, és hatalomra kerülésének hátterével egy olyan választás következtében, amely azt bizonyítja, hogy Romániát egy mély társadalmi törésvonal osztja meg. Ennek tudatában van, erre irányuló kitaró propagandája, ez volt a célja üzenete. Azt is nagyon jól tudják, hogy a kétségbeesés szavazatait kapták, s hogy ha nem jelentkezik egy nagyon gyors gazdasági javulást eredményező programmal – mindegy, minek nevezik –, akkor kormányuk nagyon gyorsan erodálódik, és a politikai zavarodottság állapotába kerül, mely valószínűleg a PRM-be való átlépéseket eredményez, esetleg fúziót a PRM-vel, sőt a PDSR kettészakadását vagy megosztását, *Iliescu* és *Năstase* harcát. Minderre akkor kerül sor, amikor a kudarc bekövetkezik. Azt hiszem, a Năstase-kormány mindent megpróbál majd, csak hogy egy ilyen kudarcot elkerüljön.

Székely István: Véleményem szerint a PDSR érdekek és uralkodó erők konglomerátuma. Olyan erőről van szó, amely az utóbbi négy évben is uralkodó volt, és a régi kormány kudarcai nagyrészt ennek köszönhetők. Azokat a hatásmechanismusokat, amelyek a politikát tettekkel változtatják, egyszerűen nem lehetett használni. Mit akar a PDSR? Véleményem szerint először is a többséget akarja. Lehet, hogy a megkötött vagy a következő napokban megkötendő protokollumokat csupán időhúzásra használják majd. Nem zárom ki annak lehetőségét sem, hogy egy év múlva a PDSR többségben lesz a parlamentben, elsősorban a PRM szakadásának következményeként, mivel nagyon sokan vannak ott, akik már most rájöttek arra, hogy politikailag elszigetelt pártjukban nem tudják érvényesíteni azokat az (elsősorban gazdasági) érdekeiket, amelyek a PRM-be vitték őket. A PDSR fantasztikus pragmatikus párt, mint ahogy a magyar, lengyel vagy cseh szocialisták is azok, és nem úgy látom, hogy ideológiai problémák örölnék fel őket, mint a parasztpártiakat. Ha ideológiai különbségek merülnek fel, azok lehet, hogy más természetű, gazdasági vagy személyi konfliktusokat takarnak.

A kérdés valóban az, hogy mit akar *Iliescu*. Hogy őszinte legyenek, nem hiszem, hogy az elkövetkező négy évben világos politikai vonalat követ.

Molnár Gusztáv: Szóval te nem hiszed, hogy a PDSR társadalmi alapja és választói bázisa elmozdulhatna a PRM irányába. Szerinted inkább fordított trendről van szó, amelyben a PDSR lenne az a politikai erő, amely a PRM egyes elemeit felszippantana.

Székely István: Én azt mondom, a PDSR túl nagy konfliktusok nélkül ki tudna dolgozni egy reform-irányvonalat, ha nem kerülne konfliktusba az őt alkotó és a körülötte lévő érdekcsoportokkal. Perse, konfliktusba kerül majd szavazóival, de ebben az esetben szavazótáborának éppen azt a kulturális identitását használhatja fel, amelyről *Bakk Miklós* beszélt. De nem ez az elsőrendű kapcsolat, hanem az érdekcsoportokkal való. Ha egy ilyen erős párt – emlékezzünk csak arra, mit tett '92 és '96 között – úgy akarja, tönkretelheti a PRM-t.

Gabriel Andreescu: Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a mechanizmust, amely a PDSR-t imbolgolyva viszi előre, és amely több elemet ellenőrizhet. Másrészt viszont ez nem jelenti azt, hogy

ennek az ellenkezője is ne lenne igaz. Vagyis két úton képzelhető el a szavazótábor, a PDSR iránti szimpátia összeomlása: vagy egy olyan radikális reform útján, amely éppen a szóban forgó alapot érintené, vagy az összeomlás útján. Ez utóbbi valószínűleg még súlyosabb lenne, általános gazdasági összeomlás, annak következtében, hogy Románia kiszakadna a nyugati partnerekkel kialakított gazdasági kapcsolatrendszerből.

Traian Ștef: A PDSR ugyanazt a kormányzási technikát használja majd, mint eddig, tehát mint az 1990–92–96-os időszakban, vagyis a foltozás technikáját. Azok az Iliescu és Năstase képviselte szegmentumok, érdekek és maffiótácsoportok – talán valóban van itt valami különbség –, amelyekről Gabriel Andreescu beszélt, reprezentatívok, eltérő elvárások csoportjait jelképezik. S akkor nekik mindezeknek az elvárásoknak eleget kell tenniük. Tehát Iliescu azokat képviseli, akik a szegénység gyökerestől való kiirtását várják, akik munkahelyeket, lakásokat és egyebeket kérnek. Năstase pedig azokat, akik a reformok folytatását kívánják, a vállalkozók csoportjait, akik bizonyos liberális reformokat akarnak. És még ott vannak a maffiótácsoportok, amelyek a kampányt pénzelték. Tehát technikájuk mindig a toldozás-foldozás technikája volt, mind a külpolitikában, ahol soha nem nyilatkoztak meg, hanem csak reagáltak a különböző helyzetekre, mind a belpolitikában.

Ami az erőviszonyokat és a PRM-től vagy a demokratikus pártoktól kapott esetleges segítséget illeti, megállapítottam, hogy még ebben az időszakban, 1996 és 2000 között, a különböző pártok között közös érdekcsoportok alakultak. És nem biztos, hogy ezek nem ekként fognak megnyilvánulni majd a parlamentben is. A PDSR pedig sok szavazatot kap a PRM parlamenti frakciójából. Mondhatok egy nagyváradi példát, ahol az egyetem rektora a PDSR alelnöke, s két PRM-s képviselő ugyanannak az egyetemnek a tanára. Tehát majd meggyőzheti e kettőt, hogy a PDSR-re szavazanak, mert nem kötődnek túl erősen a PRM-hez. Kihásként a konjunktúrát, hogy a lista első helyeit felajánlották nekik.

Akik jönnek akarnak

Molnár Gusztáv: Áttérve következő témánk megbeszélésére, lássuk először, milyen új pártoknak lennének esélyei Romániában. Szó van arról, hogy Isărescu talán visszatér a politikába, de nem függetlenül. Ez lenne az egyik változat.

Gheorghe Gorun a tegnapi, december 15-i Ziuában egy, a mostani PNȚCD-t helyettesítő konzervatív párt mellett érvel. A cikk szerzője voltaképpen azt állítja – s jogosan –, hogy a liberális pártoknak nincs lehetősége alternatív párttá válnia, mert Európában a liberálisok sehol nem tudnak tömegpártot létrehozni. Ők bár mikor társulnak a kormányzásra, de sehol sem jelentenek alternatívát. Tehát egy jobbközép párt van szükség. Ez lenne a másik változat.

És még van egy harmadik szempont is, amikor a probléma nem országos szinten merül fel, mint a lehetséges kormányzati alternatíva kérdése, hanem regionális kérdésként. Milyen mértékben vannak meg Erdélyben a feltételek egy román, de jelentős magyar összetevővel rendelkező regionális párt, tehát egy transznetikus regionális párt létrehozására? Mert a választások eredményeit elemezve, én legalábbis arra a következtetésre jutottam, hogy Erdélyben politikai vákuum keletkezett.

Dan Pavel: Nem hiszem, hogy Romániában normatív értelemben új pártokra lenne szükség, abban az értelemben, hogy állván és nézve az ideológiai vagy mit tudom én, milyen térképet, látjuk, hogy „ide egy konzervatív párt kell, oda egy tudom is én, milyen párt”, és így tovább. Ami nem jelenti azt, hogy nem születnek majd új pártok, vagy hogy nem lesznek új fúziók vagy szakadások. És itt válaszolok a harmadik kérdésre is: ez a párt akkor jelenik majd meg Erdélyben, vagy akkor jelennek majd meg országos pártok, amikor funkcionális szempontból szükség lesz rájuk. Az új pártok nem azért jelennek meg, mert valaki ki akarja tolni a konzervatív vagy a liberális típusú úrt, hogy mit tudom én, milyen érdekeket képviseljen, vagy hogy kiegészítse a térképet, jóvátegyen egy kudarcot, hanem azért, mert szükség van rájuk. Ebben az értelemben nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy halottnak hitt pártok feltámadnak, fuzionálnak, újraalakulnak. Tehát nem a semmiből kell létrejönnie annak a valaminek, hanem valami korábban létezőből. Ebből a szempontból több forgatókönyv létezik. Ha azonban az a párt létrejön, akkor valami különbözőnek kell lennie. Először is rendkívül pragmatikus pártnak, amely Isărescu-típusú embereket gyűjtene egybe, olyanokat, akik elmondhatják: „én ekkor és ekkor ebben és ebben a tisztségben voltam, ezt és ezt tettem, de gyakorlati lehetőségeim korlátozottak voltak”. Vagyis olyan embereket, akik képesek bizalmat kelteni, s akiknek politikai vagy efféle, technokrata életrajzuk van. Ha több, egymással vetélkedő érdek lép fel, megjelenhetnek ilyen pártok. Nem mondom, hogy nem jelennek meg. Ha a politika továbbra is abba az irányba halad, mint eddig, ha a PDSR-t újabb kudarc éri, ami lehetséges, akkor termékeny talaja lesz ennek.

Octavian Hoandră: Lehet, hogy a PNȚ új változata, egy keresztény demokratá párttá váló, valószínű átalakulása lenne a legjobb megoldás. Ha generációváltásra kerül sor. Arra szükség van.

Ami a második pontot, a transznetikus pártot illeti, nemrég látam egy adást a TELE7ABC csatornáján, amelyben Dinu Giurescu majdnem idegrohamot kapott attól, hogy megtudta, a jövő Erdélyben van. Ez nem újdonság. Ott volt Hurezeanu is, aki megpróbálta nyugtatgatni. Nem számítottam ilyen reakcióra. Amikor megalakult a Moldvaiak Pártja, miért nem idegeskedett? A jelenlegi kontextusban e kérdés számomra egy kissé korainak, bár egy kicsit megkésettnek tűnik.

Adrian Avarvari: Felhívnam a figyelmet Funar politikai ambícióira. Ő pártvezér akar lenni. Vadimmal szemben elérte, hogy Kolozsváron saját embereit helyezte pozícióba. Fennáll annak a lehetősége, hogy bekerüljön a PRM parlamenti frakciójába, és saját útján haladva, elszakadjon a Nagyrománia Párttól, törést hozzon létre a párton belül. Nem is tudom, hányszor volt Izraelben, soha nem támadta a zsidókat, baja a magyarokkal van, nem a zsidókkal, nem tudom, észrevették-e a különbséget.

Még van egy probléma. Ha a PNȚ vissza akar térni a politikai színtérre, azt nem teheti meg transznetikus pártja jellemző üzenettel, mikor éppen azokban a megyékben veszett a Nagyrománia Párttal szemben, ahol győzött 1996-ban, s ahol magyar lakosság van. Kolozsváron vannak jelek arra, hogy akik most kívánnak megjeleníteni, jobbközép, de nacionalista árnyalatú programmal jönnek majd. Szó sincs tehát transznetikus üzenetről.

Molnár Gusztáv: Azt javasolnám, induljunk ki a választások eredményeiből. Van néhány érdekes vonatkozás. Először is, nem tudom, miért nem hozta a BEC nyilvánosságra 21 órákor a részvétel megyénkénti pontos adatait. Én például szeretném tudni, hogy a két székely megyében hány százalékos volt a szavazáson való részvétel, mert az, hogy a megjelentek 90 százaléka Iliescu szavazott, számomra önmagában nem eléggé releváns. Akárhogy is – különösen Erdélyben – sokkal alacsonyabb volt a részvétel, mint '96-ban.

Marius Lazăr: És mi mellett érv ez?

Ovidiu Pecican: Annak a szükségessége mellett, hogy ezt az abszintizmust megmagyarázzuk.

Molnár Gusztáv: Remésem van, az alternatívahiányt jelenti. De engem az abszintizmus különösen regionális összefüggésben érdekel. Tudjuk, hogy Moldvában sokkal nagyobb arányban mentek el szavazni, mint Erdélyben, ahol a legalacsonyabb volt ez az arány.

Ovidiu Pecican: Hogyan értelmezzük ezt a szavazástól való távolmaradást? Mint közömbösséget, mint elbutulást és érdektelenséget? Vagy mint bojkottot? Mert nem mindegy.

Paul Philippi: Sok dél-erdélyi értelmiségit ismerek, akik nem ment el szavazni, akiket nem lehetett meggyőzni arról, hogy menjenek el szavazni, mert azt mondták, nem tudnak választani a pestis és a kolera között. Ez volt az értelmiség álláspontja.

Cristian Popa: Azt hiszem, hogy az alternatívahiány inkább az első fordulónak érződött, és inkább a politikai pártok esetében, mint az elnökjelöltekében.

Molnár Gusztáv: Összeállítottam egy táblázatot a parlamenti erők tartományokkénti eloszlásáról. Vagyis sorra vettem, megyéről megyére, a pártok által elnyert szenátusi és képviselőházi helyeket. És arra a következtetésre jutottam, hogy az erdélyi sajátosság továbbra is fennáll. Van néhány strukturális különbség, amely fennmaradt és fennmarad. Melyek ezek? A legfontosabb és legjelentősebb az, hogy Erdélyben mégis megmaradt egyfajta egyensúly az együttesen vett PDSR és PRM, valamint a három jobbközép párt, az RMDSZ, a PNL és a PD között. A PDSR-nek és a PRM-nek Erdélyben összesen 87 parlamenti mandátuma van a demokratikus ellenzék 71 parlamenti helyével szemben. Az erőviszony tehát 55 százalék a 45 százalékhoz.

Traian Ștef: És nem vetted figyelembe a Konvencióra leadott szavazatokat sem.

Molnár Gusztáv: Nem, mert egyetlen mandátumot sem kapott. Amikor majd megkapom a megyei szintű százalékos eredményeket, belefoglalhatom majd ebbe a táblázatba a Konvenciót is, és biztos vagyok abban, hogy a PDSR és a PRM, valamint a volt kormánypártok közti egyensúly még világosabban előtűnik. Mert a Regátban a politikai egyensúly hiánya a legszembeszökőbb. Ott 250 PDSR-PRM-s és 52 PD-PNL-RMDSZ-es képviselő van. Ami 83%-ot jelent 17%-kal szemben.

Következésképpen: bár a posztkommunista erők a PRM előretérre következtében most visszanyerték az Erdélyben '92-ben elvesztett többségüket, a tartomány politikai egyensúlya mégsem borult fel, ahogy az a Regátban történt. És még valami: a PDSR a Regát majdnem minden megyéjében és minden fejlesztési övezetében egyedül, önmagában rendelkezik az abszolút többséggel, ami Erdélyben távolról sincs meg, sem a tartomány, sem a fejlesztési övezetek, sem a megyék szintjén. Tehát az Erdély és a Regát közti strukturális különbségek valamennyire átalakultak, de nem tűntek el. Azt mondanám, kezdjük innen a beszélgetést.

Marius Lazăr: Kezdjük az abszintizmussal. Az utóbbi években, körülbelül '94–95-től kezdődően, egy többé-kevésbé állandó folyamatra lehetünk tanúi: a politikai osztály és a politikai intézmények iránti bizalom folyamatos csökkenésének. Ennek jelei már '96-ban kezdtek láthatóvá válni. Ha még emlékszünk, a '96-os helyi választásokon a szavazók részvételi aránya nagyon alacsony volt, sokkal alacsonyabb, mint ősszel. Akkor a választás tétje nagyon nagy volt, de nyáron vagy tavasszal, amikor a helyhatósági választásokra sor került, az emberek úgy érezték, a választások nem számítanak, mert ők amúgy sem változtathatnak semmin. Azt hiszem, ez a folyamat folytatódott a mostani választásokig, a politikus imázsának és hitelének folyamatos romlását eredményezve. Ez szimpóma. Aki nem ment el szavazni, nem tagja egyetlen strukturálisan állandó kategóriának sem, az, aki soha nem szavaz, mert nem motivált. Ők körülbelül 15% és 20% között vannak, általában szegény emberek, vagy olyanok, akik azt hiszik, hogy az ő véleményük nem számít, akik nem tudják megoldani a mindennapi életükben felmerült problémákat, és akik számára a politika érthetetlen dolog. Ők legitím módon érzik magukat távol a politika világtól. Nem mentek el szavazni azok, akik úgy érezték, hogy politikailag nem képviseli őket senki, és nagy számban nem mentek el szavazni azok, akik számára a politika már nem jelent semmit; azok, akiknek a mindennapok problémái vagy a min-

dennapi élet sokkal fontosabb és stresszelőbb, akik a mindennapi élet rabjai anélkül, hogy feltétlenül ellenségesen viszonyulnának a politikához általában. Egyszerűen más világban élnek. A lakosoknak olyan rétegeiről van szó, amelyek azt hiszik, akár elmennek szavazni, akár nem, életük alig változik. Mert bármely oldalról választanak is, lényegében ugyanazokról van szó. Mert a rendszer nem változik. Csak a politikusok változtatják egymást. Ezen emberek számára mindez nem változtatja meg strukturálisan a játékszabályait. A reakciók e skálája válaszolja meg az abszintizmus kérdését. Nem tudom pontosan, milyen arányban oszlanak meg ezek az opciók az abszintizmus jelenségében. De jelzésről van szó.

„...elképzelt társadalomról beszélve nagyon könnyű imagináriusnak lenni”

Most arról, hogy milyen mértékben kínálhat valami mást egy új párt. Először is egy új párt mintegy száz régi párt nyomán érkezik. A választók opcióit vagy észleletit tekintve csupán meg egy párt jelenik meg a többi mellett. Először is, ha ma Romániában hiteles politikai erőt kívánsz, akkor hitelessé kell tenned a politikát. Ami ebben a pillanatban nagyon nehéz. Más alapokról kell elindulni, más üzenettel.

Azt hiszem, nagyon gyakran mellőzik, és mi is eléggé mellőztük ma este a társadalmi összetevőt, azokat a társadalmi problémákat, amelyek jelen voltak a szavazatokban. Egy kicsit jobban kell figyelni arra, ami a különböző társadalmi rétegekben történik, meg kell értenünk, hogyan gondolkodik egy munkás, aki Constantinescu is szavazhat, de szavazhat Vadim Tudorra vagy Funarra is, és ezzel kapcsolatosan tennék néhány megállapítást az erdélyi választókról.

Meg kell néznünk, mi történik azokkal, akik társadalmi segélyre szorulnak, azokkal, akik ambíciózusak, és integrálódni akarnak a magánszektorba, tehát jó lenne, ha a reális világot is érzékelnénk, nemcsak az elképzeltet. Bocsássatok meg, de elképzelt társadalomról beszélve nagyon könnyű imagináriusnak lenni. Nekünk viszont mélységükben kell megismernünk a dolgokat, más-különböben elveszítjük a kapcsolatot azzal, ami az alapoknál történik.

Új párt csak akkor alakulhat, amikor létrejöttek ennek premisszái. Egy pártnak tömegalappal kell rendelkeznie. Ha pártot alakítasz, választóként kell gondolkodnod. Ki szavaz meg? Ha pártot kívánsz alakítani, akkor legalább a parlamentbe való bejutásra kell gondolnod. Legalább a bejutásra, ha nem arra is, hogy megnyerd a választásokat. Attól függ, milyen pártot és milyen üzenetet fogalmazol meg. Egy ilyen politikai rekonstrukció roppant bonyolult, és nagyon lent kell kezdeni a munkát.

Molnár Gusztáv jól látta, hogy az erdélyi választói bázis szerkezete viszonylag stabil. Nem a szerkezet változott meg, hanem annak súlypontjai. Az osztozkodás mindig a Demokrata Konvenció és a demokratikus pártok, az RMDSZ, a PDSR és a nacionalisták között történt. Csakhogy ez a szerkezet rendkívül szegmált. Az ellentétek szerkezete. Mind közül az erdélyi választói bázis a legpolárizáltabb. Rendkívül polarizált. Olyan választói bázis, amely a lakosságon belüli mostani töréseket mutatja. Másrészt visszafordítható szavazói bázis. Sokan azok közül, akik '96-ban a helyhatósági választásokon Funarra voksoltak, ősszel Constantinescu szavaztak.

A nacionalizmus megváltoztatja a problémát. Ez egy másik politikai felépítmény, amely befolyásolja a szavazást, és amely erre vagy arra billentheti a szavazói bázist, mint ahogy a mostani választásokon is átbillentette. Mégis úgy hiszem, hogy a Vadim Tudorra leadott szavazatok nem kizárólag nacionalista vagy kizárólag sovínista és xenofób szavazatok voltak. Jórészt – mint ahogyan már mondták, és elég helyesen meghatározták – tiltakozó szavazatok voltak; szociális tiltakozás volt, mely xenofóbiával és azzal a destruktivitással társult, amelyet egy ilyen párt iránti opció megjelenít. És ha létezik a szavazói bázis destruktivitása, akkor ez, azt hiszem, azt jelenti, hogy szét akarja zúzni a jelenlegi politikai rendszert, ahelyett hogy mást építsen helyébe. Igen, azt hiszem, ezt jelenti.

Erre a választói struktúrára egyelőre nagyon nehezen építhető transznetikus párt, mert nagyon nehezen található olyan emberek, akik társulnának egy ilyen párthoz, támogatnák azt, akkor, amikor a hagyomány szerint egy – legalább két közösségre szakadt – Erdéllyel van dolgunk, amely több évtized óta gyűlöli önmagát. Így nagyon nehéz.

Molnár Gusztáv: A románokra és a magyarokra gondolsz?

Marius Lazăr: Igen. Még nem látom át ennek a területnek a körvonalait. Én nem vagyok olyan optimista, mint Gusztai. Azt hiszem, ezt az övezetet még építeni kell. Tehát ebből a szempontból nem hiszem, hogy nagy esélyeink lennének, vagy ahogy Boari mondta, nagyon kiváltságos, nagyon nyitott és demokratikus klubba válhatunk, de még nem építhetünk fel erdélyi szinten egy ilyen szerkezetű pártot, mert nincs hozzá tömegalapunk. Nincs mire támaszkodnunk egy ilyen politikai építkezésben. Realistáknak kell lennünk, meg kell próbálnunk azt tennünk, amit ebben a pillanatban tehetünk. Ez az én véleményem.

Paul Philippi: Azt hiszem, igaz van az előttem szólónak: ennek a konstruktív szerepet soha nem játszó Nagyrománia Pártnak a sikere a politikai osztály iránt érzett bizalmatlansággal magyarázható. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy ugyanaz a

Folytatás a 12. oldalon

Folytatás a 11. oldalról

szabeni választói bázis, amelynek 70 százaléka júniusban a szász polgármesterre adta szavazatát, most Corneliu Vadim Tudort választotta. Miért szász polgármestert? Mert elégük volt az addigi vezetőkből. És a novemberi szavazás oka ugyanez. Mégis a parlamenti választások esetében, ahol a PRM jött ki győztesnek a PDSR előtt, mi, a Német Demokrata Fórum közel húsz ezer szavazatot kaptunk. Ha nem lett volna az 5 százalékos küszöb, bejutottunk volna a parlamentbe. Ami az erdélyi pártot illeti, nem hiszem, hogy itt volna az ideje, és azt sem hiszem, hogy jó lenne. Sokkal jobb lenne, ha szimpatizánsaink lennének Erdélyben, és szoros együttműködés alakulna ki két, egymást kölcsönösen támogató párt között, semmint hogy egyetlen erdélyi párt legyen. Ez több okból sem lenne jó. Nem hiszem például, hogy az RMDSZ örülne a konkurenciának.

Molnár Gusztáv: Szeretnék pontosítani valamit. A transznetikus kifejezés eufemizmus az erdélyi román regionális párt kifejezésre; ez a párt nyitott lenne a magyar közönség felé és természetesen a kisebb nemzetiségek felé is. Mert sovinszta regionalizmust is el lehet képzelni. Bizonyos értelemben Funar éppen ezt teszi. Transznetikus dimenzió egyrészt azt az ideológiát, kulturális nyitást értem, amely megkönnyítheti majd azon magyar szavazatok megszerzését, amelyek, akárhogy vegyük is, nem az RMDSZ-é, és ezután sem lesznek azok, másrészt – és elsősorban – azt a lehetőséget, hogy partneri viszonyt alakítsunk ki a másik regionális párttal, vagyis az RMDSZ-szel. De lényegében román regionális pártról lenne szó, mert magyar regionális párt már van.

Traian Ștef: A propó, a szavazás módjával kapcsolatban, úgy vélem, a románoknál megjelent az öngyűlölet érzése. Nemcsak a szabeni példáról van szó, ahol a románok szász polgármestert választottak. Így történt Szászsebesen is, ahol már csak 800 német és soraikból választottak polgármestert. A választási kampány alatt nagyon sok embertől hallottam, hogy más nemzetiségűt szeretne, de nem Frundát. Sok román szerette volna, ha német elnökjelölt is lett volna.

Molnár Gusztáv: Zombolyán is ez történt. Magyar polgármestert választottak olyan helységben, ahol a magyar lakosság aránya 15 százalék.

Traian Ștef: Ami a pártot illeti, arról úgy beszéltek, mintha mi akarunk létrehozni egy ilyen pártot. Nem arról tárgyalunk, hogy mi alakítsuk meg ezt a pártot. Arról az elképzelésről van szó, hogy jó-e egy ilyen párt megjelenése, vagy sem. A regionális párttal szembeni egyfajta várakozások kapcsán fel akarom hívni a figyelmet az olyan, az utóbbi időben autókban megjelent feliratokra, hogy „büszke vagyok arra, hogy erdélyi vagyok”. Azt hiszem, láttatok. Vagy itt van az intézmények nevében gyakran használt „nyugat” szó. *Nyugati Egyetem, Nyugati rendelő, Revista de vest, Gazeta de vest* és így tovább. A cégek nevében szintén minden megyében szerepel az Erdély szó.

Cristian Popa: A kereskedelemben ezt tartományi márkajegyek nevezik, ami elég sokatmondó, ad valami pluszt.

Traian Ștef: Létezik alternatívakeresés, valamilyen lokális büszkeség, amely ha nem is egy erdélyi párt, de egy regionális eszmét felvállaló párt megjelenését várja. A *Provincia* mostani számában megjelenő cikkemben nem feltétlenül erdélyi pártokról beszéltem, hanem egy országos szövetséget felvállaló pártokról, amely minden tartomány érdekeit képviseli. Ilyen megközelítésből kell vitatkoznunk: változást akarunk a törvényhozásban, voltaképpen az állam reformját akarjuk. Nálunk a politikai osztály reformja előtt, azt hiszem, az állam reformjára van szükség.

Marius Lazăr: Különbséget kell tennünk mozgalom és párt között. Ahhoz, hogy megváltoztasd a tartományok jogállását, elég egy társadalmi mozgalom. Egy párt számára ez kevés.

„Van néhány vezető, s az ő vállukon emelkednek fel vagy tűnnek le a pártok”

Székely István: A politikát döntő mértékben a vezetők határozzák meg. A nagy kérdés az, hogy vannak vagy nincsenek új vezetők. Az a logika, amely érvényes a nyugati pártrendszerben, ahol elég pontos számításokat lehet végezni a biliárdhatás alapján, nálunk nem érvényes. Itt van néhány vezető, vállukon viszik a pártokat, s azok velük együtt emelkednek vagy tűnnek le. Meleşcanu esete jellegzetes ebből a szempontból. A pártok gyakorlatilag ki vannak szolgáltatva vezetőiknek, s am azok hibái visszaszállnak a pártjaira. Számomra teljesen világos, hogy vége az ideológiai pártok korszakának, azoknak, amelyek kulturálisan túl melyen implikáltak, s valószínűleg a „catch all” jellegű pártok lesznek a sikeresek, mint ahogy az történt Magyarországon és más országokban.

Már most a transznetikus párt kérdéséről: jómagam alaposan ismerem az RMDSZ belső felépítését és választóit. Az RMDSZ szavazótáborra nem homogén. Az interetnikus helyzetben élő választók nyilvánvalóan semmi módon nem mennek bele egy ilyen kalandba. Ebből a szempontból a dolog nagyon világosnak tűnik. Más viszont a helyzet a Székelyföldön. Ott a helyzet árnyaltabb, a liberális párt, a PNL a helyi választásokon Gyergyóban 30 százalékot szerzett, s ennek több mint kétharmadát magyar szavazóktól kapta. Tehát egy ilyen pártnak lenne némi esélye a Székelyföldön, de a vegyes lakosságú megyékben nem.

Cristian Popa: Arról szólva, hogy mi hiányzik a román politikai palettáról, nos, azt hiszem, hogy egy jobboldali párt, az igazi jobboldal hiányzik, és soha nem is létezett Romániában. Az 1996 és 2000 közötti kormányzat semmi esetre sem volt jobboldali. Azok,

akik magukat a jobboldal képviselőinek tartják, tették a legnagyobb engedményeket szociális téren, hogy népszerűsége tegyenek, és hogy megtartsák kivívott pozícióikat. Egy párt létrehozása ebben a pillanatban, azt hiszem, jótékony lenne, vagyis hát építésének a megkezdéséről szó lehet; ugyanakkor nagyon nehéz is ez, hisz a fő áramlat most a választási rendszer megváltoztatása az uninominális rendszer irányában. István nagyon pontosan állapította meg, hogy a vezetők a meghatározóak, egy ilyen konstrukciónak tehát egy olyan elittel kellene kezdődnie, amelynek megfelelő, következetes és nagyon hitelt érdemlő üzenete van. Hiszen nem egy önmagát regionálisnak nevező pártra fognak szavazni a választók, hanem a jelölteknek kell majd képviselniük a pártokat.

Molnár Gusztáv: Az ideológiai diskurzusok, a nagy kereszténydemokrata, liberális ideológiai családok felbomlanak, menthetetlenül elhasználnak; a szocialisták még tartják magukat egy darabig, ők a nagy ideológiai pártok végvárai, de úgy tűnik, négy-öt éven belül rájuk is sor kerül. Úgy gondolom, az ideológiai pártok hanyatlásának ebben az összefüggésben egy lehetséges ideológiai, pragmatikus diskurzus, amelynek esélye van a sikerre, éppen a regionalizmusra alapozó. Egy olyan diskurzusról van szó tehát, amely nem tételez esszencialista vagy kulturális típusú különbséget Erdély és a régi Regát között.

Az értelmiségiek persze még sokáig fognak ezekről a különbségekről beszélni, de a világot nem az ilyesmi érdekli. Másról van itt szó, egy nagyon egyszerű dologról. Traian Ștef felvázolta egy ilyenfajta program néhány pontját; ezek közül a legfontosabbnak és a legkönnyebben megvalósíthatónak számomra az tűnik, hogy a fejlesztési régiók alakuljanak át valós kompetenciákkal rendelkező régiókká, vagyis a megyék váljanak régiószintűekké.

Ez a kérdés Magyarországon is napirenden van. Ott is léteznek megyék, amelyeknek tanácsát közvetlen szavazással választják, és léteznek csak papíron kimutatható fejlesztési régiók. És a különböző pártokban egyre többen szorgalmazzák az olyan régiókat, amelyeknek tanácsát közvetlen szavazással lehet megválasztani. Ami persze nem jelent azonnal többletjogosítványokat.

A megyéknek ez az összevonása és régiókká alakítása véghezvihető az alkotmány módosítása nélkül is. Az alkotmánymódosítás csak akkor válik elkerülhetetlenné, amikor egy közgyűlés kompetenciáit megnöveljük, és azt helyi parlamentté alakítjuk. Bakk Miklós többször írt a helyi elitek fontosságáról. Ezek az egész országban jelen vannak, nemcsak Erdélyben, megtalálhatók Dobruzdában is, Konstancán, északon is, Bukovinában. Ezek az elitek egyik pártból a másikba vándorolnak, és frusztráltak, mert egyik párt sincs nyíltukra. És ne feledjük, hogy a Szövetség Romániáért egész szervezetei, Temes megyében, Fehér megyében, egy adott pillanatban határozottan támogatták a regionalizmust. Nem egy autonóm Erdély értelmében. Talán soha nem is gondoltak arra, mit jelentene egy erdélyi parlament. De világosan kinyilvánították, hogy a megyei intézményeket a fejlesztési régiók szintjére szeretnék emelni. Csakhogy Meleşcanu nem volt hajlandó vállalni és képviselni egy ilyen programot.

Itt furcsa dilemma merül fel. Gabriel Andreescu beküldött egy cikket a *Provincia*-hoz, amelyben azt mondja, hogy egy új pártot több eséllyel lehetne létrehozni, ha ugródeszkának egy már létező civil szervezetet, például a Pro Europa Ligát használja. Meglehet, egy regionális szervezett nemzeti pártra gondolt. Am ő csak azért veti fel az említett lehetőséget, hogy megmutassa, milyen veszélyekkel járna egy ilyen mozgalom Erdélyben, ha a többi tartományban párhuzamosan nincsenek hasonló mozgalmak. De akkor nézzük meg a dolgokat más szemszögből is, „Bukarest felől”. „Bukarestben” bármikor létrehozható egy konzervatív, liberális vagy technokrata párt, ámde az nem sokra viszi, mert nem lesz elég tagja. Erdélyben fordított jelenséget érzek: a választókban megvolna a hajlam egy pragmatikus, nagyon konkrét gazdasági érdekeket követő párt támogatására; nincs meg azonban – legalábbis egyelőre – a kellő politikai akarat és bátorság ezeknek az érdekeknek a képviseletére politikai szinten is. Ez tehát a dilemma: az egyik oldalon megvan a politikai akarat, de nincs meg a részvétel; a másik oldalon létezik a potenciális alap, de hiányzik a politikai akarat. Mi folyóiratként a médiapiacra bedobunk bizonyos gondolatokat, bizonyos témákat, de nem viselkedünk sem most, sem később politikai szervezetként.

Gabriel Andreescu: Abban a pillanatban, amikor láttam, hogy Erdély az ország élére hozhatja Vadim Tudort, rájöttem, hogy Gusztávnak igaza van, hogy a Regát valóban sajátos hely. És hogy devolúciós folyamatba kellene kerülnie Erdélyhez képest. Mit akarok ezzel mondani? Nem egyebet, mint hogy a kérdés valójában nem az, hogy néha különbségeket, eltéréseket lehet felfedezni a régiók között. A kérdés ezeknek a különbségeknek a jelentése, és pedig könnyen úgy jelenhet meg, mint egy nő a kettős képben, tehát hogy láthatod fiatalnak is, öregnek is, attól függően, hogyan pillantasz rá, vagy hogyan ragad meg rajta a tekinteted bizonyos elemeket. Íme, miért nem túloznám el ezeknek a – parlamenti jelöltekre leadott szavazatokon mért – elég viszonylagosan kimutatott különbségeknek a jelentőségét. Nekünk egy nagyon általános helyzetből kellene kiindulnunk, és csak utána kellene a részletekkel foglalkoznunk. Azt gondolom tehát, hogy nem csupán a legutóbbi választások eredményeit kellene elemeznünk, hanem az eltelt tizenegy évet; nos, ez az elemzés azt mutatja, hogy csakugyan egy rendkívül összetett, bonyolult választói struktúrával van dolgunk, amelyben a szavazástól távolmaradók számaránya, mint Marius is mondta, 15-20 százalék pusztán a csoport szociológiai természeténél fogva...

Marius Lazăr: Ami mindenütt ugyanaz...

Gabriel Andreescu: Ott van tehát a vándorló tömeg, aztán a többi távolmaradó, aki ilyen vagy olyan okból alkalomadtán az

urnák elé járulhat, ott van a sok negatív szavazó. Tehát én úgy látom, nagyon nagy számú ember mozdulhat át a politikai spektrum egyik vagy másik oldalára, az adott pillanatban felkínált ajánlatok között. Ilyen értelemben, azt hiszem, egy ilyen választótábor bármikor lehetővé teheti egy párt létrehozását. Vagyis nem érték egyet Dan Pavel elemzésével. De még ez sem a legfontosabb kérdés.

En azt hiszem, ha valaki politikai alakulatra gondol, annak funkcionális elképzelésre van szüksége. A kérdés tehát az, milyen mértékben van szüksége a társadalomnak olyan funkciókra, amelyeket egy bizonyos párt képes biztosítani, megoldani. Marius Lazăr itt hangsúlyozott egy alapvető dolgot: nekünk van egy óriási, társadalmi természetű gondunk. Mi végig csak felejtettünk; miközben maffiózó típusú, teljesen anti-szociáldemokrata formációk megfogalmazták a „szociáldemokrácia” fogalmát, mi elfelejtettünk néhány egészen alapvető dolgot: milyen a viszonya az állampolgárnak a hivatallal, hogyan viszonyul az igazgatóhoz, a tulajdonoshoz. Gyakorlatilag hihetetlen társadalmi válságban vagyunk. És ez megmutatkozik abban, hogy Románia lakosságának nagy része elégedetlen mindennapi életével, frusztrált. Vannak tehát funkcionális kérdések, de finomabb értelemben, a jövő-tét értelmében.

Az embernek mint olyan lénynek, aki a jövőbe vetíti reményeit, esélye kell hogy legyen ebben a jövőben, bízni kell benne, önbecsülésre van szüksége. Ez utóbbi fontossága nyilvánvaló, s minden bizonnyal komplementáris eleme az öngyilkossági ösztönek, amely egyes esetekben maga is szinte biztosan működésbe lépett. És így tovább. Tehát én is úgy vélem, hogy létezik tér, hogy szükség van politikai alakulatokra, amelyek képesek ellátni egy politikai párt természetes funkcióit. Am ahogy én látom ezt a dol-

A kereszttal-beszélgetés résztvevőinek egy csoportja

got, az enyhén eltér. Az eddigi érvek erdélyi regionalizmussal számolnak. Én olyan természetű funkciókban gondolkodom, amelyeket Erdélyben is, Moldvában is, Munténiában is le kell fedni. Továbbmegyek. Amikor valaki egy ilyen akciót megtervez, tekintetbe kell vennie az időtényezőt és a lehetséges hasznot. Hiszen megjelenhetsz piaci szereplőként anélkül, hogy gyakorlatilag számitanál a játszmában. Meghaladhatod az 5, 6, 7 százalékot, de ez tulajdonképpen nem számít. A PD nem nagyon számít, a PNL jelentősége sem túl nagy – olyan formációk ezek, amelyeknek megvan a maguk szerepe, de 7 százalékkal nem lehet igazából túl sokat kezdeni. Az RMDSZ-nek a maga 7 százalékaival nem azért van mit kezdenie, mintha erős lenne a parlamentben, hanem mert megvan a belső szimbolikus ereje és a nemzetközi ereje, amivel számolni kell. De még ha felismerjük is egy párt funkcionálisát, esélyét és szükségességét, elérkezünk a második kérdéshez, amely – mint itt is elhangzott – a vezető csapat (leadership) és az alapoknál kezdett építkezés képességének kérdése. Tehát az alapítónak képesnek kell lennie egy olyan entitás létrehozására, amely megfelel ezeknek a várakozásoknak; hiszen – nem lévén hatalom – kínálta a nem a politikacsinalás új módjára vonatkozik, hanem csak a politikai működés egy másik formájára, arra, hogy politikai képviselete legyen.

Székely István: A választások előtt, amikor a PDSR a közvélemény-kutatásokban ötven százalék fölött állt, Adrian Năstase nagyon érdekesen beszélt pártjának arról az óhajáról, hogy megváltoztassa a választási rendszert. Nálunk ez a rendszer túlzottan árnyos, ő pedig azt kívánná, hogy az uninominális választás révén egy olyan szisztéma alakuljon ki, amely előnyös a választásokat 10-15 százalékkal megnyert párt számára. Ily módon stabilitást biztosítana bármelyik kormánynak. Márpedig ha mi regionalizmusról, régiószintű választásokról vagy akár egy transznetikus pártokról beszélünk, az uninominális szavazási mód egy más logikához vezet. Ebben a választási rendszerben ugyanis a pártok közötti kapcsolatok gyengébbek, s az RMDSZ-nek is természetesen rüleg más stratégiát kell választania.

Molnár Gusztáv: Tehát egy partnerre lesz szüksége.

Székely István: Természetesen, hiszen ha az uninominális választást bevezetik, az RMDSZ – a Székelyföldet és talán Bihar és Szatmár egy részét leszámítva – határozottan veszíteni fog. Tehát létrehozható egy többség helyi vezetőkből, akik elsősorban a régió érdekeit, a helyi érdekeket képviselik, akik között politikai szempontból a kapcsolatok, a „pártkapcsolatok” nagyon gyengék, hisz a következő mandátumra a szavazataikat a helyi választóktól kapják. Olyan helyi vezetőkről van tehát szó, akik nem függenek X vagy Y pártfőnök akaratától. Én nem hiszem, hogy ez a változás jótékonyan hatna a román politikai életre, de ez más kérdés. Nem

ak azok részletekbe bocsátkozni, de ha a nyugati országok példáját vagy a magyarországi helyzetet nézzük, nem nehéz belátnunk egy vegyes választási rendszer előnyeit, amely az arányos választási módot az uninominálissal elegyíti.

Molnár Gusztáv: Itt nem csupán egy interjúról van szó, hanem egyes fontos pártok határozott szándékáról, hogy megváltoztassák a választási rendszert, és hogy módosítsák az alkotmányt. Erre parlamenti bizottság felállítását tervezik. Egyesek talán máris előrehozott választásokra gondolnak, hisz nagyon sietnek a választási törvény megváltoztatásával, nehogy a jelenlegi módon keljen választásokat rendezni. Ez a változtatás végzetes lehet az RMDSZ számára, és éppen ezért nem hiszem, hogy egy erdélyi regionális párt konkurenciát vagy veszélyt jelentene az RMDSZ-re nézve, ahogy azt Philippi tanár úr mondta. Mindaddig, amíg ez a párt – ha egyáltalán lesz –, mint már mondtam, román regionális párt lesz, de nyitással a magyarok felé, eszményi partnere lehetne az RMDSZ-nek, és viszont. Tehát nekünk nagy figyelemmel kell követnünk az alkotmány módosítását.

Gabriel azt mondja, 5-7 százaléknak számíthat. Ezzel én egyáltalán nem értek egyet. Itt hosszú távú építkezésről van szó, s ha egy pártnak országos szinten csak 5-6 százaléka van is – ami azért több, mert 20 százalékot jelent helyi szinten, vagyis Erdélyben –, az már szerepet játszhat. Végül is mi mindezekhez értelmiségiéknél, nem politikusként viszonyulunk. Értelmiségiként pedig erkölcsi kötelességünk a tartomány lakóinak alternatívákat nyújtani, amelyeket aztán a politikusok felhasználhatnak, ha akarják, és ha képesek rá. Ha nem akarjuk, hogy ezeket a vándorló szavazatokat örökké ártalmas vagy egyszerűen csak alkalmi célokra használják fel, akkor neki kell foglalkozni a hosszú távú kulturális építkezéssel, aminek persze lehetnek politikai implikációi is. (G. A.-hoz:) Persze én téged megértelek, számokra a hatalom problematikája a fontosabb, és ilyen értelemben egy erdélyi transznetikus párt megtervezésének nincs túl nagy jelentősége, hiszen nem jelent és értelemszerűen nem jelenthet soha alternatívát országos szinten. Ez azonban nem azt jelenti, hogy nem lehet meg a szerepe regionális összefüggésben.

Bakk Miklós: Én azt hiszem, számunkra, Erdély számára tündéretékű, hogy a szavazatoknak ezek a váratlan ingadozásai nagyobbak itt, mint a Regátban. Ez az ingadozás, a helyzetnek ez a kiszámíthatatlansága, a nagyfokú távolmaradás az urnáktól – mindezekem arról árulkodik, hogy az országos szintű politikai kínálat szembem van egyfajta nyugtalansággal, elvárás és kielégítetlenséggel. És ez a helyzet önmagában eléggé meggyőzően mutatja már egy regionális párt létrehozásának szükségességét. Hogyan kell kinéznie ennek a pártnak? Két megállapításból indulnék ki. Elsősorban én nem hiszek az ideológiai alkonyában, alkalmasint az általuk alakultokról van szó. Úgy gondolom, hogy ennek a regionális pártnak is megvan az ideológiai vonatkozása. A második megállapítás: ahogy István is rávilágított, jelenleg Romániában két jól szervezett, „szabványosított” párt van: a PDSR és az RMDSZ. Minthogy a PDSR-nek most Erdélyben viszonylagos többsége van, és rendelkezik a PRM „stratégiai tartalékával” is, az egyetlen mód arra, hogy legalább ebben az ország részben ellensúlyozni lehessen: a szoros együttműködés az RMDSZ és egy jobboldali ideológiai orientációjú transznetikus párt között.

Mindez természetesen pusztán elméleti megítélés. Melyek a pártkonstrukció feltételei? Azt hiszem, Mariusnak igaza van: azoknak, akik bele akarnak fogni egy transznetikus párt felépítésébe, a létező társadalmi helyzetből kell kiindulniuk. Tehát gyakorlatias kijelentésekkel kell kezdeni, nem pedig egy ideológia bejelentésével. Az ideológia segít a problémák köreinek kijelölésében, néhány dolog körülhatárolásában, amire a többiek nem figyeltek fel. De még csak ezt sem tartom elégnak, ugyanis szembetaláljuk magunkat magának a politikumnak mint olyannak a visszautasításával. Tehát egy ilyen párt politikai magatartásának teljesen újnak kell lennie, ennek a pártnak élesen el kell határolódnia mindentől, ami eddig történt. Itt nagyfokú találékonyságra van szükség. Egyetlen dolog említésként meg ilyen értelemben: ennek a pártnak nem kellene célul tűznie az azonnali bejutást a parlamentbe, hanem csak a helyi és megyei tanácsokba való bekerülést. Ez lehet az első szakaszban az ésszerű cél, egyszer mind jelzés arra nézve, hogy ez az új párt visszautasítja a kompromittált pártelitet. Mindezzel kiemelt egy ilyen párt felépítésének nehézségeit is, hisz honnan szedjük elő egy új elitet, amely alapvetően különbözik a jelenlegi pártelitetől? Ez jelenti az igazi nehézséget. A politikai élet mindegyik kelet-európai országban a társadalmi mobilitás egyik legfontosabb csatornája, amely rendkívül éles versengést eredményez a csúcs közelében, s ez egy olyan motiváció, amely arra sarkallja a politikai játszmában részes eliteket, hogy úgy viselkedjenek, ahogy a többiek is viselkedtek. Hogyan vonhatná ki az ember magát a politikai életet jelenleg uraló versenyrendszerből?

Marius Cosmeanu: Ha megkérdeznék egy regionális párt vagy projekt – esetleg egy mozgalom, talán egy szövetség – értelméről, azt mondanám: énszerintem van értelme. Visszatérnék azonban én is a vezetőkre, a doktrínára, a pénz kérdésre. Mindenképpen hosszú távú tervről van szó, nem a hatalomra kerülésről vagy a választások megnyeréséről. Bár szkeptikus vagyok, olyan értelemben, hogy most még nagyon nehéz ilyesmibe belevágni, erősen kíváncsi lennék azoknak a viszonyulására, akik Erdélyben Vadimra szavaztak. Nem vagyok róla meggyőződve, hogy mind szélsőséges meggyőződésűek. A Vadimra szavazók legalábbis egy része, valamint azok, akik tudatosan nem mentek el szavazni – nos, ők alkotnának egy ilyen transznetikus párt szavazói bázisát.

Paul Philippi: Én attól tartok, hogy az ország új vezetése viszkoszakozik a nemzeti kisebbségeket érintő egyes kérdésekben. A nemzeti kisebbségekről szólva egész Romániára gondolok. Ha eb-

ben hiba történik, el lehet hibázni Románia jövőjét. Ha például módosítják az alkotmányt, félek, hogy a változtatások nem előnyünkre, hanem hátrányunkra lesznek.

Marius Lazár: Elgondolkoztam a regionalizmus, a regionális azonosulás fogalmának jelentésén. Szociológiai kutatásokból kiderült, mint láttuk, hogy a románok, illetve egy részük elsősorban regionálisan azonosul. Mintegy 25 százaléku első helyre az ország részét helyezi, amelyben él, Olténiát, Erdélyt, Moldovát stb.; csak másodsorban azonosul nemzetileg, románként. Ez érdekes dolog. Nehéz azonban megragadni ennek a regionális érzelmenek a jelentését. Persze, büszkeség erdélyinek lenni s ezt a gépkocsin is feltüntetni... De nem tudom, meddig megy el ez a büszkeség, és nem tudom, milyen mértékben kell egy kizáró logika szerint szembeállítani a románság fölött érzett büszkeséggel vagy azzal a büszkeséggel, hogy Romániában élünk, és így tovább. Egyelőre nem tudjuk kiértékelni ezt a regionális érzelmet, inkább a fogalom teljes bizonytalanságát érezzük, mind a románoknál, mind a magyaroknál.

Másfelől, gondolom, a megtehető dolgok egyike – és azt hiszem, nem vagyok túl merész – a folyamatos firdozás az erdélyi légkör javításán. Ha megosztott, polarizált választóközönségről beszélünk, úgy vélem, az erdélyi elitekre vár a küldetés, hogy újralkossák az erdélyi nyilvánosság terét, hogy újra összeillessék a szétört cserepeket. Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy – amennyiben regionális mozgalomra gondolunk – ha Gusztai egy román regionális pártot beszél, akkor annak integrálnia kell a magyar kisebbséghez tartozókat. A probléma az, ami eddig is volt: vagyis újra kell értékelni viszonyokat, kapcsolatokat, meg kell találni az összekötés eszközeit vagy esetenként a szolidaritás erősítésének módjait. Ezt az erdélyi szolidaritást, amely az értelmiségiek szintjén kezd megmutatkozni, folytatnunk kell. S úgy vélem, ez egy inkább megvalósítható dolog a következő időszakban.

„Megfojtának egy kanál vízben”

Bányai Péter: Általában véve szkeptikus vagyok. Ha megkérdezik tőlem, hogy szükség van-e új pártra, válaszom nyilvánvaló. Nem bízom egyik ma létező pártban sem, és a PNL vagy a PNT újjászületésében sem bízom. Miért vagyok ennyire szkeptikus? (M. G.-hez:) Többször mondtad, nem arról van szó, hogy mi hozzunk létre egy pártot, és ez helyes. Másrészt viszont, ha mi nem csináljuk meg, ha hagyjuk, hogy ez a gondolat a levegőben lebegjen, akkor meglepetésekre számíthatunk. Mindenki egyetért azzal, hogy egy párt nem működhet vezér nélkül. Másrészt, én még nem látam, különösen az utolsó években nem, egyetlen – bármilyen kis – pártot sem, amely mögött ne álltak volna érdekcsoportok, ne állt volna pénz. Márpedig, ha megjelenik egy „regionális” vezér, akit nemcsak hogy nem mi választunk, de még befolyásolni sem tudunk majd, és aki mögött olyan érdekcsoportok állnak, amikről egyszerűen nem is lesz tudomásunk, honnan fogjuk tudni, hogy ez a „vezér” nem válik új, még rosszabb Sabin Ghermanná? Tehát egyfajta kovász szerepét töltenék be, minden befolyás nélkül, csak azért, hogy megjelenjen Sabin Gherman kettő.

Ami az abszentyizmust illeti, azt mondom, ez a jelenség egyáltalán nem meglepő. Szokásom, hogy összehasonlítsam a pártpreferenciákra vonatkozó adatokat azokkal, amelyek az illető párt iránti bizalomra vonatkoznak. Ha 3-4 évvel ezelőtt azoknak a 70 százaléka, akik X pártra szavaztak, még bízott az illető pártban, az utóbbi időben a szimpatizánsoknak csak mintegy 30 százaléka bízik igazán pártjában. Mély bizalmatlanságról van tehát szó, úgyhogy egy bizonyos párt iránti preferencia voltaképpen azt jelenti, hogy 4-5 rossz közül a kisebb rosszat választják. A bizalmatlanság egyfajta reménytelenséghez és ingerültséghez vezetett, és az ok nem annyira a szegénység vagy maga a gazdasági válság, hanem inkább az általános anarchia, a bizonytalanság állapota, amelynek kialakulásához nagymértékben hozzájárult az elmúlt négy év politikai rendszere. Ebben az országban gyakorlatilag már semmi sem működik normálisan. Például a terítéses gyógyszerek listája kéthetenként változik, vagy látod a televízióban, hogy X üzembelen, amely még csak nem is ment csődbe, a munkások két hónapja nem kapták meg a fizetésüket, mert valaki valahol nem írt alá valamit. Egy nem működő államban ésszerű gondolatlan nem lehet sikered. Hogy sikered legyen, karizmatikus vezérre van szükséged és néhány nagyon konkrét és, sajnos, nagyon populista jelszóra.

A regionalizmus pozitív és jó dolog, amit az értelmiség *n* százaléka ért meg. A jelen pillanatban az embereket kétségbeesetten csak egy dolog érdekli: a holnap biztonsága. Semmi jelentősége annak, hogy egy párt jobb- vagy baloldali-e, csupán a vezér képe számít. Azok közül, akik az évek során a PNT-re szavaztak, vajon hányan volt véleménye vagy elképzelése a kereszténydemokráciáról? Ők kemény antikommunisták. Náluk az számít, hogy a nagyapa a hegyekben volt, vagy azt hiszik róla, hogy ott volt. Mondjuk, hogy a liberálisok is antikommunisták, de egy kicsit jobban kötődnek az üzemhez, vagy valami ilyesmi. Tehát jelenleg a regionalizmus gondolata, annak ellenére, hogy Bukarest valószínűleg – nem valószínűleg, biztos – centralista állásponton marad, csupán *soft* üzenet a kétségbeesett emberek számára, akik úgy érzik, hogy megfulladnak. Azoknak az embereknek egy része, akikkel beszélgetni szoktam, emigrálni akar, egy másik rész pedig azt kérdi magától, miért olyan öreg, hogy már sehol sem fogadják be. Az emigrálásnak ez a pszichózisa még Ceaușescu idejében sem volt ilyen elterjedt. Ezzel magyarázható, miért szavaztak olyan sokan Vadimra. Utolsó reményük volt az, hogy így politikai menedékhelyet kaphatnak. A kétségbeesés a fő oka annak, hogy Vadim népszerűsége nő. Nyilvánvaló, hogy sovinizmusa vagy, kérem, na-

cionizmusa nem nőtt meg, nem háromszorozódott meg három hét alatt.

Azt sem hiszem, hogy az RMDSZ rokonszenvvel vagy legalábbis semleges fogadná egy erdélyi regionális párt megjelenését. (M. G.-hez:) Te egy ideális RMDSZ-ről, egy absztrakt RMDSZ-ről beszélsz. Nem akarok neveket mondani, de ismerem azokat, akik dönteni fognak. Ne feledjük, elég ellopni 10 százalékot választói közül, és az RMDSZ nem jut be a parlamentbe. Bárhol látnák is ezt, konkurenciának tekintenek. (M. G.-hez:) Megfojtának egy kanál vízben.

Gabriel Andreescu: Én sokat adok Péter megfigyeléseire. Számomra a regionális üzenet túl absztrakt, az én szempontomból még absztraktabb, mint az európai. Legalábbis az európai buroknak még van valami köze a jövőhöz, a létezéshez, a vízumhoz. Mindig furcsállottam, hogy a nemzeti üzenetnek, amely annyira távol esik az élelemtől és a melegtől, amire szükséged van, ekkora ereje van. De lehet, hogy egy napon ezt is megértem. (M. G.-hez:) Figyelem, te mondtad, nem egyszerűen hatalmi konstrukcióról van szó, hanem kulturálisról is. De az a kulturális építkezés, amelyet a *Provincia* művel a maga módján, párt formájában más kulturális konstrukciókkal kerül versenyhelyzetbe. Ebből a szempontból úgy látom, hogy amit a jelenlegi politikai helyzetben egy regionális párt létrehoz, az csak a konzervatív tendenciák megőrzését és az érdekeknek a – társadalmi célokat szolgáló – normálistól eltérő irányba való terelését szolgálja. Azt hiszem, hogy amikor egy pártról beszélünk, nem árt, ha az összes következményt szem előtt tartjuk.

Szekely István: Egy új párt megalakítása szempontjából én is azon a véleményen vagyok, hogy a helyi érdekek képviselete, a helyi választásokon való részvétel biztosíthatná a sikert. És nemcsak Erdélyben, hanem Moldvában, Dobruzdában és másutt is. Akkor az egyes regionális pártok fúziójával vagy koalíciójával létre lehet hozni egy „föderális” pártot, amelyben az erdélyi párt csupán az egyik összetevő lenne.

Szokoly Elek: A választási rendszer módosításának perspektívájával kapcsolatban nem hiszem, hogy ha bevezetik az uninominális választást, az együttműködés az RMDSZ és egy erdélyi regionális transznetikus párt között, amelyről Gusztai beszélt, eredményes lenne. Miért? Nem hiszem, hogy az RMDSZ vagy egyébként bármely más párt tisztán tudná saját kilátásait, mielőtt fejlet menne a falnak. Előbb túl kell élnie egy sor kudarcot, hogy tudatosíthassa: az uninominális választás feltételei között egy regionális román párttal való partnerség előnyt jelentene számára.

Másrészt én is úgy találom, hogy a politikai paletta egy bizonyos része üresen maradt. Nemcsak a kereszténydemokratákról van szó, azt hiszem, más területen is létszükséglet egy hiteles párt. Az elmúlt évek minden illúzióvesztése nyomán egyetlen párt sem hiteles – talán egyedül a PRM kivétel –, és ebben az értelemben kell nekünk vagy bárki másnak egy új, a már létezőktől különböző párt megalakításáról gondolkodnunk. Azt hiszem, hogy egy ilyen pártnak feltétlenül radikálisnak kell lennie, és itt éppen az olasz *Partito Radicale*-ra gondolok, amelyik ideológiamentes területen tevékenykedik.

Hiszem én is, hogy a válságban levő társadalmakban az ideológiai alapokon álló, hagyományos pártok nem tudják kielégíteni az igényeket, és valóban szükségessé válik új alapokon álló pártok létrehozása. A mi társadalmunk vitathatatlanul válságban van, eredményes csak egy radikális diskurzus lehet, és én nem látom be, miért kellene hiányoznia ebből a radikalizmusból a regionális elemnek. Egyébként azt sem hiszem, hogy ez a kulturális, de legfőképpen gazdasági alapokra támaszkodó – nem feltétlenül erdélyi – regionális elem annyira *soft* lenne, hiszen mihelyt gazdasági érvekkel támasztod alá ezt a regionális elemet, az *hard*dá válik.

Ha bárki, beleértve Sabin Ghermant is, megjelenik a televízióban, és felsorol ott néhány adatsort, azonnal megváltozik a percepció. Sajnos ezek az adatok hiányoznak elemzéseinkből. Nincs meg elég világos képünk annak az Erdélynek a gazdaságilag hátrányos helyzetéről, amelyet Románia motorjaként képzelünk el. Ugyanakkor, bevallom, alapvető ellentmondást látok itt, és pedig azt, hogy egy visszamaradottabb, hátrányosabb helyzetben levő tartományban soha nem lesz regionális diskurzusa, csak centralista. Ez az ellentmondás letöri valamennyire regionális reményeinket. De továbbmenve, azt hiszem, fontos pontosan meghatározni, mit is értünk regionalizmuson, miért gondoljuk azt, hogy Erdélynek másnak *kell* lennie, vagy hogy valamilyen autonómiát, vagy, tudom is én, függetlenséget kell elnyernie. Mert csak a célok pontos meghatározása után érdemes tovább vitatkoznunk. Nem egyszerűen a gondolat kedvéért.

Marius Cosmeanu: Ami a regionális különbségeket illeti, ezek érezhetőek a mi vitánkban is. Másképp beszélnek a bukarestiek, akik ott nevelkedtek, ott szocializálódtak, és más az információsháttérük, és megint másként a „vidékiek”. Beszélgetésünk utolsó részében tökéletesen érződik ez a diskurzusbéli különbség.

Adám Gábor: Azt hiszem, egy transznetikus párt megjelenése feltételezne egy transznetikus *leadership*-et, vagyis egy két- vagy háromfejű vezetőséget. Az okozott sokk miatt a közvélemény rokonszenvvel fogadna valami ilyesmit. Az eddigi modell a versengés, mi több – gondoljunk csak Marosvásárhelyre – a harc volt, és éppen egy politikai párt szervezésének ez a transznetikus modellje lehetne sikeres, vonzhatna, gyűjthetne be szimpátiákat. De ha egy ilyen konstrukció nem tudna intézményként növekedni, konszolidálódni, akkor egy-másfél éven belül meghalna. És maga a gondolat is kompromittálódna. De ebben a gondolatban kétségkívül politikai tőke rejlik.

Fordította: ÁGOSTON Hugó és HADHÁZY Zsuzsa